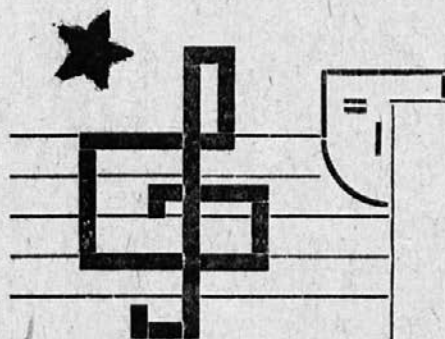

21.10

GLEDALIŠKI LIST

OPERA

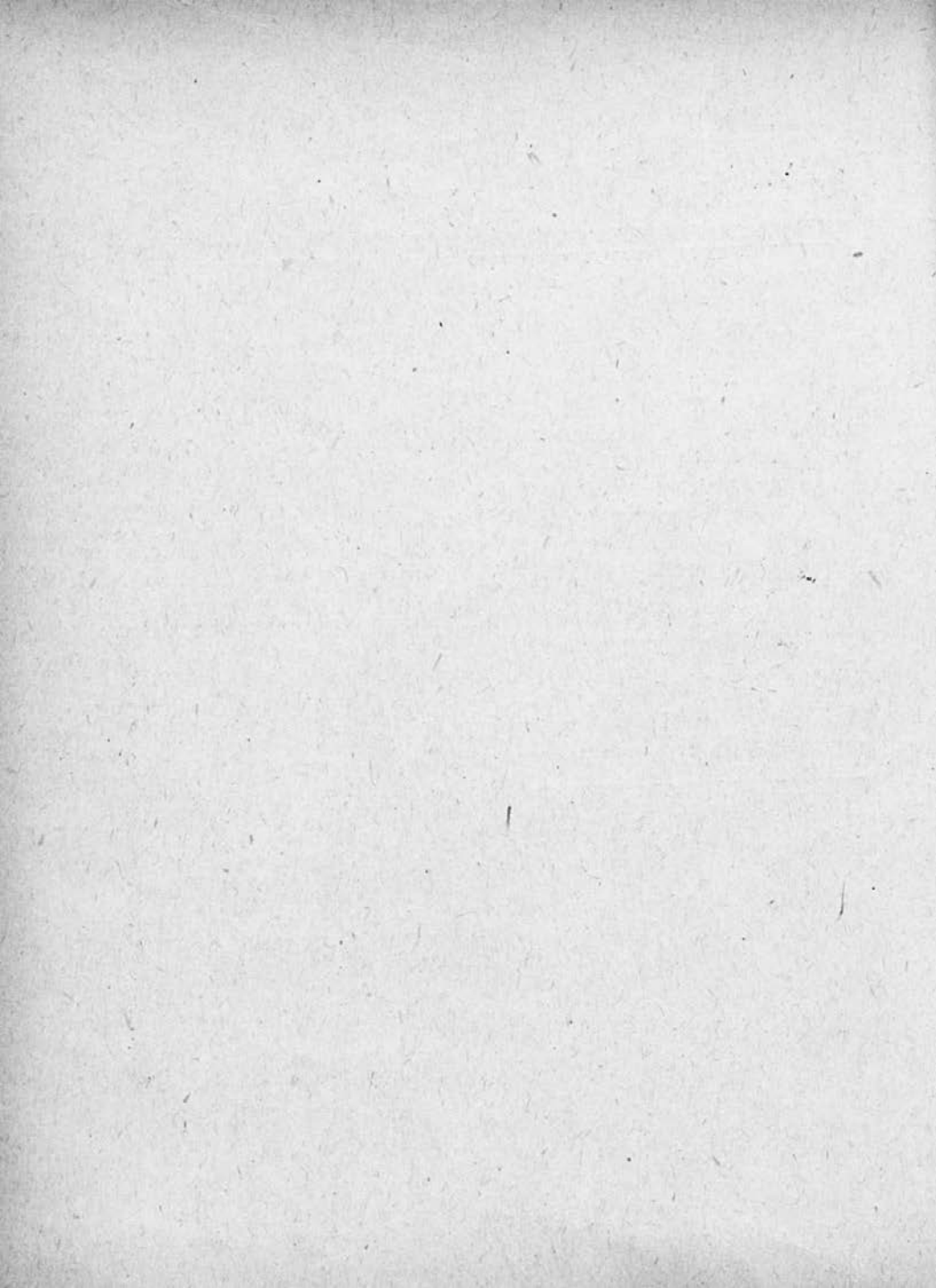

II.

B. S M E T A N A

*Prodana
nevesta*

1945-46

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA

1945-46

OPERA

Štev. 2

Mirko Polič:

Prodana nevesta

(Ob poizkusu preinscenacije.)

Velike tvorbe človeškega duha so bile od nekdaj predmet analitičnega študija ostrih in pozornih opazovalcev. One tvorijo ne-usahljiv vir, ki vedno znova oplaja fantazijo, v njihovih neminljivih vrednotah odkrivamo vedno nove odtenke, neslutene lepote, začudeni prihajamo vedno znova do presenetljivih ugotovitev.

Brez vsakega dvoma spada Smetanova mojstrovina med tista glasbena dela, ki nas navdušujejo vedno znova, ki nas očarajo kot celota in v svojih najmanjših posameznostih. Sicer bi ne bila razumljiva njena ogromna priljubljenost, njena življenjska sila, ki ji je zagotovila nezmanjšan uspeh skozi osem decenijev povsod, kjer se je pojavila. Res je to eno izmed redkih opernih del, ki mu zob časa ni mogel do živega.

Ni čudno, če nas, njene izvajalce in oblikovalce, s svojo večno mlado, oživljujočo svežino vedno znova priteguje ter nas sili, da jo vedno bolj ljubimo. In ljubečemu očesu se odkrivajo vedno nove prelesti, čakajo ga dnevno nova odkritja. Danes te očara nova nijansa, ki jo odkriješ v sekstetu, jutri se ti nasmehne kak doslej neopaženi akcent, ki ti naravnost preoblikuje doslej dozdevno dognano frazo, in spet enkrat ugotoviš harmonsko pikanterijo v polki, kjer pada glasbeni povdarek dosledno na dominantno harmonijo itd. Od teh podrobnosti preideš na vrednotenje celote in začuden ugotoviš, da predstavlja vsako dejanje zase oblikovno in vsebinsko

čisto zaključeno simfonično tvorbo. Le pogledjmo! Uvodni zbor (allegro) z mehkejšo in umirjenejšo stransko epizodo (Marinka in Janko) se nam predstavlja kot prav učinkovit simfoničen allegro stavek. Še celo uvodni moderato klasične simfonije ne manjka. — Sledi mu prekrasni andante (duet Marinka — Janko) kot II. simfonični stavek, nakar priropoče objestni Scherzo (trodelna scena Kecala s Krušinovo obitelji). Sijajen finale tvorita ostro ritmizirana polka in zaključni zbor I. dejanja.

V II. in III. dejanju najdemo isto razvrstitev tvarine in scen, kar pozorni poslušalec brez težave lahko sam ugotovi. Povsod ista jasna in očitvidno zavestno nameravana razporeditev: med dvema mogočnima krajnima Allegro-stavkoma, intimne scene ljubeznivega andante značaja (duet Marinka—Vašek, v drugem, ali scene okrog seksteta v tretjem dejanju), ki jim sledi Scherzo (duet Janko—Kecal v drugem ali brijozna trio scena Marinka—Janko—Kecal v tretjem dejanju).

Ni je zlepa operne tvorbe, ki bi arhitektonsko bila tako enotno zgrajena kot je »Prodana nevesta« in kjer bi sceničen, predvsem pa glasbeni potek bil tako naraven in neprisiljen. To dejstvo mora zagrabiti slehernega oblikovalca, predvsem pa inscenatorja, ki gradi scensko sliko (igralsko in dekorativno) iz duha glasbe. Trodelna razporeditev scen, ki odgovarja glasbeno-oblikovni shemi a — b — a (I. in III. dejanje na trgu, vmes scena v gostilni), se da stopnjevati ustrezno glasbenemu ustroju s trodelnim scenskim oblikovanjem vsakega dejanja posebej. Tako dobimo za krajne stavke posameznih dejanj znano prostorno prizorišče na trgu, medtem ko se intimnejšim vmesnim scenam bolje prilega zakriti prostorček med vaškimi hišami. Na ta način ponazoruje scenična slika oblikovno razvrstitev glasbene tvarine ter s svojim okvirjem ustvarja potrebno razpoloženje za posamezne prizore. Masovnim nastopom na začetku in koncu dejanj nudi razsežno prizorišče dovolj dinamike ter omogoča polno razgibanost. S pokretom krožnih vozov se prednji del scene omeji. Na tem ožjem prostoru, odmaknjenem od sejmskega vrvenja, ki se v ozadju svobodno nadaljuje, si nemoteno lahko zaupata svoje skrivnosti Marinka in Janko, sem pripelje Kecal do

brodušne starše, da bi jih obdelal za nameravano snubitev, tu najde svoje pravo okolje sekstet, ki po svoji komorni koncepciji nikakor ne spada na vaški trg.

Našemu odru nedostajajo sicer tehnične priprave (krožna plošča i. sl.), vendar se tudi s skromnejšimi sredstvi lahko poizkuša rešitev

MIRKO POLIČ, ravnatelj Opere

tako važnega inscenatorskega problema. Naša nova postavitvev »Prodane neveste«, ki se poslužuje prvič t. zv. krožnega voza, bo pokazala, v koliki meri bo zadostila glasbenim in scenskim potrebam tega dela, ustrezno uvodnim ugotovitvam tega članka. Če nam bo na ta način uspelo vsaj deloma dvigniti učinkovitost te prelestne partiture, bo ves trud za to postavitvev izdatno poplačan.

Naš pevec v svobodni Pragi

(Iz razgovora s tov. F. Lupšo)

S partizanskim pevskim zborom »Srečko Kosovel«, ki ga vodi zborovodja in dirigent ljubljanske Opere, R. Simoniti, je od-potoval na turnejo v Čehoslovaško tudi naš basist Friderik Lupša, ki je nastopal s solističnimi točkami na raznih »Srečko Kosovelovih« koncertih v Pragi. Pel je tudi v radiu ter pri snemanju filma in plošč. Na koncertih je vzbudil splošno pozornost, zato so ga mnogi strokovnjaki navotili k direktorju Národnega divadla J. Jeremjašu. Posebno se je zavzela zanj Jugoslovanka Vuk Dragovičeva, koreografinja praškega Národnega divadla. — Ravnatelj se je zelo zanimal za slovenskega pevca in ga spraševal o gledaliških razmerah pri nas, kakor tudi o njegovem umetniškem delovanju na domačem odru. Pogovorila sta se za gostovanje v »Prodani nevesti«. Zaradi obsežnosti repertoarja tov. Lupše in zaradi uspešnih gostovanj naših pevcev, ki so nekdanj peli v Pragi, mu je direktor ponudil, nastopiti brez kakršne koli avdicije. Tako spoštuje naše pevce! Saj so mu Rijavec, Betetto, Šimenc, Primožič, Križaj in dr. ostali v najlepšem spominu. Vendar pa je tov. Lupša želel, da bi nekaj zapel pred njim. Direktor je pristal na to in tov. Lupša je v njegovo veliko zadovoljstvo zapel arijo Gremina iz »Onjegina« ter Kecala iz »Prodane neveste«.

Za nastop je imel dve skušnji: solistično — ansambelsko ter režijsko. Vaji, ki sta ju vodila dirigent in režiser Prodane neveste, nista bili izvedeni na odru, ampak v posebni dvorani zraven gledališča, ki je bila zgrajena nalašč za skušnje. (Takšno stavbo bi nujno potrebovala tudi naša Opera! Op. uredn.) Prizorišča so bila prav tako markirana s stoli in priložnostnimi predmeti, kakor pri nas. Drugi dan je bila predstava. Novost tov. Lupši je bil radio v garderobi, kar je zelo praktično, saj pevec lahko med oblačenjem ali ponavljanjem svoje vloge zasleduje potek predstave. Pred nastopom na oder mu je bilo tesno pri srcu, saj je prvič stopil na

večji oder izven meja naše države. S hvaležnostjo se spominja pevca Rijavca, ki se je tudi takrat mudil v Pragi in ki mu je pred nastopom dvigal duha, dajal poguma ter se veselil njegovega uspeha. Korajžno je stopil na oder, kakor pripoveduje sam, in se, kljub

FRIDERIK LUPŠA,

basist naše Opere se je mudil z zborom »Srečko Kosovel« na daljšem potovanju po Čehoslovaški, kjer je v Praškem Narodnem divadlu gostoval kot Kecal v Smetanovi »Prodani nevesti«. V isti vlogi je gostoval tudi v Beogradu. V Pragi kakor v Beogradu, je doživel velik uspeh kamor ga še vabijo na gostovanja.

resnosti velikega dogodka, takoj vživel med brati Čehi, da se je počutil na odru kakor domač, kot da bi pel v Ljubljani, čeprav je takoj uvidel, da je med pevci visokih kvalititet.

Po prvem dejanju ga je publika navdušeno pozdravljala. Solisti sami so ga nenehno vodili pred zastor in ga puščali samega, za zastorom pa mu je celokupni zbor navdušeno ploskal. Po dru-

gem dejanju so mu prišli čestitati direktor, režiser, solisti, ki so nastopili z njim in tisti, ki so ga poslušali v dvorani. Izpraševali so ga, pri komu je obiskoval pevsko šolo in se pohvalno izražali o pevskem pedagogu mojstru B e t e t t u, pri katerem je tov. Lupša študiral.

Predstavo je režiral Luděk Mandaus, dirigiral pa Rudolf Vašata. V glavnih vlogah pa so poleg Lupše nastopili: M. B u d i k o v a kot Marinka, J. G l e i c h kot Janko, in O. K o v a č kot Vašek.

Iz Brna in Bratislave sta bila pri predstavi navzoča tudi tamkajšnja dramaturga, ki sta ga povabila na gostovanje. Na žalost mu tega ni dopustil čas: že drugi dan se je z avijonom odpeljal v Beograd, kjer je prav tako nastopil v »Prodani nevesti«, nato pa še v radiu s koncertom slovenskih pesmi.

Kot zanimivost tega gostovanja bi bilo vredno omeniti, da je bil Lupšov praški nastop prav štirideseti nastop v vlogi Kecalca in da je bil on prvi pevec, ki je v Narodnem divadlu pel v slovenskem jeziku, kajti vsi naši pevci, ki so tam gostovali, so peli do sedaj v nemškem, srbohrvaškem, ali pa kar v češkem jeziku.

Veselimo se uspeha našega pevca in mu na njegovi umetniški poti želimo še višjega vzpona!

E. F.

Bedrich Smetana

Smetana se je rodil dne 2. marca 1824. leta v malen češkem mestecu Litomyšlu. Njegov oče je bil tam oskrbnik pivovarne grofa Waldsteina. Nadarjenost za glasbo se je pri Smetani pokazala že prav v zgodnji mladosti. Ko je komaj dobro prekoračil šesto leto, je že javno koncertiral na neki prireditvi. S sedmim letom je stopil v gimnazijo, odkoder pa je ušel in se povsem zagrizel v glasbo. Ko je oče izvedel za sinov gimnazijski »študij«, ga je poslal nadaljevat šolo v Plzen, kjer je bil pod stričevim nadzorstvom. V plzenski družbi je kmalu zaslovel kot klavirski virtuoz in skladatelj graciosnih plesnih skladb, ki so jih izvajali na dijaških prireditvah. Po končanih gimnazijskih študijah je Smetana spet odšel v Prago, kjer

je živel v pomanjkanju in trpljenju. Edini zaslužek so mu bile privatne ure, sam pa je nadaljeval študije pri Josipu Prokšu. V Prokševem zavodu se je seznanil s svojo poznejšo ženo Katarino Kolařovo. Ravnatelj konservatorija Kittl ga je priporočil za glasbenega učitelja grofu Thunu, in tako si je gmotno nekoliko opomogel. Po štirih letih učiteljevanja se je napotil po svetu kot klavirski virtuoz. Turneja se gmotno ni obnesla, in v stiski se je obrnil do slavnega pianista Franca Liszta, ki sta si postala odslej dobra prijatelja. V jeseni l. 1849. je Smetana dobil koncesijo za otvoritev svoje šole in kmalu nato se je poročil. Zavod je sijajno uspeval in Smetana je par let delal in živel v neskajeni sreči. Leta 1856. ponudi Smetani slavni pianist Aleks Dreyschock mesto direktorja Filharmonične družbe v Goeteborgu na Švedskem. Smetana je ponudbo sprejel. V Goeteborgu je deloval več let in je bil radi svojega znanja in umetniške kvalifikacije splošno priljubljen. Na Švedskem mu je zbolela žena, zato se je hotel vrniti v domovino. Spotoma pa mu je v Dresdenu umrla in v domovino je pripeljal samo še njene zemske ostanke. Doma je ostal le kratek čas. Leta 1860. se je Smetana vdružil poročil. S svojo drugo ženo Barbaro Ferdinandi se je vrnil v Goeteborg, kjer je deloval še tri leta. Na ženino prigovarjanje se je spet vrnil v domovino. V Pragi je zopet odprl šolo, poleg tega pa je vodil pevsko društvo »Hlahol« in deloval v »Umetniški besedi«. Postal je glasbeni poročevalec »Narodnih listov«, ustanovil je operno dramatično šolo in se aktivno in vsestransko udeleževal v glasbenem življenju svoje domovine. V Pragi je začel komponirati svojo prvo opero »Braniboři na Češkem«. V jeseni 1874. leta je popolnoma oglušil. Zdravje mu je pričelo pešati.

V juliju leta 1875. se je preselil v Jabkenico k svojemu tastu Josipu Schwarzu. Ni šel rad, toda zaradi premajhnih dohodkov je zašel v materialne stiske, poleg tega pa so mu zdravniki nasvetovali popolen mir. Smetana ni opustil nobenega sredstva, da bi ozdravel. Živel je tedne in tedne v zastrti, temni sobi, z debelimi preprogami na tleh, da bi ne prišel do njega niti najmanjši ropot. Zdravniki so mu prepovedali čitanje in pisanje, pozneje pa so mu svetovali, naj obišče specialiste v inozemstvu. Da bi mu preskrbela sredstva za potovanje v inozemstvo, je njegova učenka grofica Kaunitzeva pri-

redila v svojem salonu koncert, na katerem so sodelovali sami aristokrati, nekdanji Smetanovi učenci. Skladatelj pa je 4. aprila tudi sam priredil koncert, na katerem sta bili prvič izvajani pesnitvi »Vyšehrad« in »Vltava«. Globoko ganljiv je način, kako je Smetana umetniško raztolmačil svojo težko nesrečo, iz katere ni bilo več rešitve: uglasbil je godalni kvartet »Iz mojega življenja«, ki ga je dovršil 29. dec. 1876. Udruženje za komorno glasbo mu ga je vrnilo »vsled dvoumljivega sloga in vsled nepremagljivih tehničnih težkoč«. Prvič je bil izveden šele 1879. Njegov drugi kvartet v d-molu je izšel šest let pozneje, ko je Smetanova bolezen že močno napredovala in se mu je duh pričel mračiti. Umrl je telesno in duševno popolnoma izčrpan 12. maja 1884.

Smetanovo prvo dramsko delo je »Braniboři«. Sledile so: »Prodana nevesta«, »Dalibor«, »Libuša«, »Dve vdovi«, »Poljub«, »Tajnost«, »Vražji zid« in nedokončana »Viola«.

Krstna predstava »Prodane neveste« je bila v Pragi dne 30. maja leta 1866. pod osebnim skladateljevim glasbenim vodstvom.

Vsebina „Prodane neveste“

Prvo dejanje. Trg z gostilno. Množica praznuje cerkveno prošenje. Veselje in radost sijeta ljudem iz oči, le Marinka in njen ljubi, Janko, se držita černo ob strani. Marinka je namreč hči trdnega gruntarja, ki jo kani možiti s sinom petičnega Tobije Mihe, Vaškom. Prav danes naj bi prišla stari in mladi k njim domov na ogledi. Marinka pa je srčno vdana svojemu fantu Janku in mu obljubi večno zvestobo, čeprav ne ve, odkod in kdo je prav za prav po rodu. Janko ne izda očetnega imena, pač pa ji potoži, kako ga je po materini smrti oče na mačehino besedo pognal od doma. — Mešetar Kecal iztakne Marinkine starše ter jim na vsa usta hvali ponujane ženina Vaška. Rad bi čim prej sklenil končni ženitni dogovor. Krušinova oba vprašata hčer za njeno mnenje, a ta odločno odkloni sleherno misel na poroko s komer koli drugim kakor z Jankom. Mati se postavi Marinki ob stran in pravi, da brez hčerinega privoljenja iz te moke nikakor ne more biti kruha. Kecal

pa ima pred očmi kupčijo in procente, zato ne odneha. Marinkinemu očetu svetuje, naj stopi v krčmo na pomenek s starim Tobijo, sam pa bo medtem spregovoril z Jankom, da vidi, kaj bi se dalo pri njem doseči s pametno besedo.

Drugo dejanje. V gostilni. Fantje in dekleta iz vse vasi so zbrani pri veselem piru, pesmi in plesu. Janko zapoje pesem v čast svoje ljubljence, nakar se soba polagoma izprazni. Šele sedaj se upa vanjo prismojeni Vašek, ki mu je mati doma naročila, naj gleda, da se bo svoji nevesti Marinki prikupil. Kmalu nato ga Marinka sama iztakne. Vašek je ne spozna, zato mu brž natvezi grozovito storijo o Marinkini nezvestobi in njeni kruti, človeku nevarni nravi, spričo katere bi imel ob njeni strani pravi pekel na zemlji. Vašku je ljubka in dobra »neznanka« koj vseč in ji da besedo, da ne bo vzel Marinke za ženo. Ko bi pa rad nato zapeljivko objel, se mu ta izvije in smeje uide. Zaljubljeni bedaček pohiti za njo. — V tem privede Kecal Janka, da bi ž njim spregovoril na samem: če bi bil pripravljen odreči se Krušinove Marinke, bi mu mešetar izplačal na roko tisto belih zlatnikov nagrade. Janko, ki o njem nihče ne ve, da je prvi Mihov sin in Vaškov po poli brat, udari Kecalu v roko, a le pod pogojem, da bo Marinko dobil za ženo edino *Mihov sin*. Mešetar ne sluti skrite ukane, zato skliče vesel priče in ljudi, vpričo katerih Janko slovesno podpiše pogodbo in prejme denar. Navzoči so ogorčeni nad fantom, ki je za par božjakov izdal in prodal nevesto.

Tretje dejanje: Trg pred gostilno. Potujoča cirkuška družina pride v vas in priredi kar na trgu za reklamo majhno predstavo. Vašek stika za svojo pobeglo »ljubico«, a se brž vname v novem ognju, ko zagleda lepo cirkuško plesalko Esmeraldo: dekle ga zaprede v svoje mreže in ga po naročilu cirkuškega ravnatelja pregovori, naj se za večerno predstavo obleče v medvedjo kožo in tako zameni v vlogi medveda pijanega cirkuškega igralca. Plesoči medved je namreč glavna in najbolj priljubljena točka cirkusovega sporeda. Vašek kar takoj poskusi z Esmeraldo in ravnateljem medvedij ples. Pri tem ga najdeta oče in mati, ki ga s Kecalom iščeta, da bi že končno uredili stvar z ženitvijo. Na splošno začudenje izjavi Vašek odločno, da noče Marinke, temveč tisto lepo »neznan-

ko«, ki ga ljubi, in ob katere strani ne bo imel pekla. A glej, v tem se že pojavi na prizorišču sama »neznanka«, ki seveda ni nobena druga kot — Marinka! Povedali so ji, da jo je njen Janko prodal za tristo zlatnikov, in je zato v svoji prevarani ljubezni na moč nesrečna. Njena gorjupa bolečina se razlije v morje obupa, ko ji Kecal pokaže papir z Jankovim podpisom. Vaška se več ne brani, pač pa si izgovori rok za premislek. V ta namen jo puste samo, a že privihra prešerne volje Janko, da bi ji povedal vso norčijo. Razžaljeno dekle pa mu ne pusti do besede, temveč izjavi pred roditelji, da bo vzela za moža Mihovega sina. Tedaj šele pride na dan presenečenje: Janko se izda za Mihovega sina, in oče Miha mora njegove besede potrditi. Marinka spregleda ljubčkovo zvijačo in pohiti v njegov objem. Nasedlemu Kecalu se vsi porogljivo od srca nasmejo. V tem prilomasti iz cirkusa pobegli medved, sname pred prestrašenimi ljudmi glavo in se pokaže kot — Vašek. Osramočena Jankova mačeha odpelje sina domov, Miha srečen stisne roko vrnivšemu se Janku, Krušinova dva pa blagoslovita mladi par: Janko in Marinka slavita zmago svoje ljubezni.

Kecal hvali Vaška

Fant spodoben, navad prijaznih,
 nemarnih kvant ne ljubi ne dovtipov praznih,
 pravcati janček, pravcati janček, nad vse krotak!
 Svoje mile starše obožuje,
 malo deco ljubi in starost spoštuje,
 kje se najde sin enak?
 Ni ne velik niti majhen,
 ni debelec niti suhec,
 niti hromec niti gluhec,
 niti modrec niti butec,
 zapravljivec ali skopec,
 povsod ima mero pravo
 in telo kot riba zdravo,
 in telo kot riba zdravo,

zraven pa še posestvo,
— vraga! — pravo kraljestvo!
In vas vprašam, o ljudje:
najde se to kje?

Marinka toži

Oj, to boli, hudó boli,
če srce peče rana!
Ne! In če stokrat je v pismu,
beseda je zlagana!
Verjela njemu bom samo!
Morda sploh ne ve še tega?
Moj Bog, saj vendar ni lagal!
Brez srca in vesti ni me izdal!
Kam šli ste, moji zlati sni?
Kam šli ste, moji blaženi sni?
Kam nade ste zbežale?
Ko tihe, male zvezdice
ste v dušo mi sijale,
ko tihe male zvezdice
ste v dušo mi sijale.
Le nate sem mislila,
ti moja srčna želja,
ne daj, da roža čudežna
uvene brez veselja!
Ne! To je konec mojih dni,
ne, ne, ne, ne, ne!
To je konec mojih mladih dni!
Vsa blaženost končana,
ljubezen pokopana!
Brez tebe življenja ni,
brez tebe, brez tebe življenja ni!
O kam ste šli,
prezlati sni?

Ko tihe, male zvezdice
so nade mi sijale,
so nade mi sijale!
O kam ste šli? O kam, o kam?

● GLEDALIŠKE VESTI

Sodobni češki komponist *Rudolf Karel*, katerega opero »Botra smrt« je pred sedanjo vojno vprizorila tudi naša Opera, je nekaj dni pred osvoboditvijo podlegel v koncentracijskem taborišču Terezinu. Ohranilo se je nekaj svobodoljubnih pesmi, ki jih je skomponiral na priložnostnih lističih v taborišču.

*

Tatjana Okunjevska, znamenita ruska igralka in pevka, naši publiko poznana iz filma »Bilo je v Donbasu«, je gostovala te dni v Ljubljani, kjer je priredila z Adamičevim orkestrom večer pesmi iz raznih ruskih filmov. Poslušalstvo jo je navdušeno pozdravljalo. Z njo sta obiskala Slovenijo tudi dramatik Georgij Mdivani ter vodja in igralec Drž. gledališča leninskega komsomola v Moskvi, I. Bersenjev.

*

Mariborska Opera bo 15. novembra t. l. otvorila sezono s »Prodano nevesto«. Po dogovoru z našo Opero bodo pri teh predstavah stalno nastopali tudi solisti ljubljanske Opere.

*

Popularni »Gledališki koledarček« za leto 1946 bo kmalu izšel. Pestro vsebino člankov priznanih gledaliških strokovnjakov bodo krasile tudi neštete slike iz gledališkega življenja v partizanih, iz Ljubljane, Maribora in našega Primorja.

Izdajatelj: Uprava Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. — Ureja uredniški odbor. — Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.